

MUŞ BULANIK MOLLAKENT/MELLEKEND MEDRESESİ'NDEN BİR ÂLİM PORTRESİ: ŞEYH İHSAN-I MELLEKENDÎ'NİN HAYATI VE İCÂZETNÂMESİ

Şaban Arğun*

İrşad Sami Yuca**

Öz

Kur'an'ın ilk sözü olan “oku” emrinden yola çıkılarak kurulan medreseler yüzyıllar boyunca İslam dünyasında faaliyetlerini sürdürmüş, başta İslami ilimler olmak üzere birçok alanda pek çok âlim yetiştirmiştir. Medreseler mezun ettiği öğrencilere icâzetnâmeler vererek onları toplum nezdinde saygın kılmış ve ilimde bir otorite olmalarını sağlamıştır. İcâzetnâme, genellikle besmele, peygambere hamd ve sena, icazet verilen kişinin adı, icazeti veren hocasından başlayarak peygamberimize ulaşan bir hoca silsilesi, hocanın icazet verdiği öğrencisine nasihatleri ve sonunda da icazeti veren hocanın künyesi, memleketi ve icazetin verildiği tarihin yer aldığı bir diploma hükmünde tarihe tanıklık eden bir belgedir.

Mollakent/Mellekent Medresesi, İslam ilim kültür mirasına sahip olan medreselerden biri olup üzerinde çalışılması gereken nadide bir eğitim kurumudur. İcazet geleneği medreselerin hemen hemen tamamında yer edinmiş bir uygulama olduğu gibi Mollakent Medresesi'nde de icra edilmiştir. Belge tarama ve mülakat yöntemlerini kullanarak yaptığımız bu çalışmada Mollakent Medresesi'nin son dönem büyük müderrislerinden Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî'nin hayatı, ilmi kişiliği, icâzetnâmesi ve icâzetnâmesindeki isnad zincirine yer verilmiştir. Makalede, ayrıca Mollakent Medresesi'nin ve bulunduğu yörenin kısa bir medrese geleneğinin tarihi ve de medresede okutulan kitaplar hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medrese, Bulanık, İcazet, Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî

AN PORTRAIT OF SCHOLAR FROM MUS BULANIK MOLLAKENT/MELLEKEND MADRASAH: SHEIKH IHSAN-I MELLEKENDI'S LIFE AND HIS IJAZAH

Abstract

Madrasahs, which was founded on the basis of the first word of the Qur'an's was "read", especially in Islamic sciences have trained many scholars. The madrasahs give

---

Makale Gönderim Tarihi: 19.11.2018, Kabul Tarihi: 30.04.2019

Doi: 10.26791/sarkiat.484938

* Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, s.argun@alparslan.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5505-9956

** Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, s.yuca@alparslan.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5797-3100

permission of ijazah to the students and they graduate, and make them an authority in Islamic sciences as well as making them respectable in the society. The ijazah, usually basmala, prophet and praise of the person, the name of the person given the certificate, starting from his teacher to the prophet reaching a range of prophets, the teacher gave advice to the student and the end of the advice of the teacher's tag, the hometown of the master's and the date of the certificate given.

The Mollakent/Mellekent Madrasah is one of the madrasahs with a cultural heritage of Islamic science and is a unique educational institution that needs to be studied. The ijazah tradition was practiced in almost all of the madrasahs as was performed in Mollakent Madrasah. In this study, which we used by document scanning and interview methods, the life chain of Seyyed Sheikh Ihsan-i Mellekendi, who was one of the last great scholars of Mollakent Madrasah, was included his ijazah and the chain of ijazah. The article also gives information on the history of the Mollakent Madrasah and shortly its region's madrasah tradition, as well as the books taught in the madrasah.

Keywords: Madrasah, Bulanik, Ratification (Ijazah), Sayyed Sheikh Ihsan-i Mellekendi

GİRİŞ

İcâzet, sözlükte ‘izin vermek’ ‘ruhsat vermek’¹ ‘su akıtmak’, ‘helal kılmak’, ‘onaylamak’, ‘geçerli kılmak’² gibi manalara gelen حوز kökünden türeyen bir kelime olup ıstılahta bir âlimin talebesine ilim öğretme veya fetva verme yetkisi vermesidir. İcâzetnâme ise Arapçadaki icâzet ve Farsçadaki ‘mektup’, ‘kitap’ anlamlarına gelen ‘name’ kelimelerinin birleşmesiyle ‘izin kâğıdı’ anlamında bir terimdir.³ Terim olarak icâzetname, İslam âlimlerinin kurumsal ya da bireysel eğitim süreçlerini tamamladıktan sonra ilmi seviyelerine ve mesleki alanlarına uygun olarak öğrencilerine verdikleri diploma ya da ruhsat mahiyetindeki belgedir.⁴ Maddi ve manevi değeri büyük olan bu belge, dersi veren hoca ile onun hocalarına ait silsileden övgüyle bahseden birkaç sayfadan oluşur.

İcâzet metinleri genellikle besmele hamdele ve salvele ile başlar. Başta sahabe olmak üzere İslam dinine hizmet etmede temayüz eden isimler ve mezun olan öğrencinin adı yaptığı fedakârlık ve eğitimi sırasında gösterdiği başarı, övgüyle zikredilir. Okutulan kitapların hepsi ya da bir kısmı tanıtılır.⁵

İslam eğitim tarihinde icâzetler, verildiği alana göre türlere ayrılmıştır.⁶

İlmiye icâzetleri, geleneksel medrese eğitiminden sonra verilen icâzetler olup iki kısımdır. Birincisi, belirli bir ilimde uzman olan kişinin aldığı ‘hususî’ icâzettir. İkincisi

¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, (Beyrût: Dâru's-Sadr 1990), 5: 326.

² Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Faris, *Mecmelu'l-Lugât*, Züheyr Abdulmuhsin Sultan (thk.), (Beyrût:Muessesetü'r-Risâle, 1986), 1: 202.

³ Muhammed İkbâl İkinci, “Tillo Mücahidiye Medresesinde İcâzet ve İcâzetnâme”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/2, (2017): 241-260.

⁴ Fikret Karaman, “Eğitimde Bilimsel Bir Belge: İcâzetnâme ve İçeriği”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/1, (2018): 9-20.

⁵ Fikret Karaman, “Eğitimde Bilimsel Bir Belge: İcâzetnâme ve İçeriği”, 11.

⁶ Detaylı bilgi için; Hasan Akdağ, “İcâzetnameler ve Erzurumda Ahmet Şevki Efendi'ye Verilen Bir Hat İcâzetnamesi”, *EKEV Akademi Dergisi*, (2012): 35; Muhittin Düzenli, “İslam Rivayet Geleneğinde İcâzet”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2014): 17.; Salâhuddin el Müneccid, “Kadim Yazma Eserlerdeki Sema' İcâzetleri” Arafat Aydın(çev.), *Hadis Tetkikleri Dergisi*, (2011): 4.

'umumi icazet' olup hadis tefsir feraiz gibi ilimlerin bir arada okutulduğu geleneksel medrese icazetidir.

Hadis icazeti, hocanın talebesine kendisinden sözlü veya yazılı olarak hadis rivayet etme iznini vermesidir. Bazı hadisçilere beş⁷, bazılarına göre yedi⁸ bazılarına göre dokuz⁹ tür hadis icazeti vardır. Bunların detayları konumuz dışında olduğu için sadece bu kadarıyla yetinmek durumundayız.

Tarîkat icazeti, tarîkat pirlерinin belli bir olgunluğa eren müritlerine irşad ve terbiye konularında izin vermesidir. Genellikle bir merasimle icâzetnâmeler verilir ve müteakiben icazet alana taç veya hırka¹⁰ giydirilir. Bu tür icazetlerde yer alan tarîkatın silsilesi, hem tarihi birer vesika olmaları hem de tarîkat mensubu olduğunu iddia edenlerin liyakatini ve ehliyetini ölçmesi anlamında çok önemlidir. Bunun yanı sıra icâzetnâmeler dini ilimleri tahsil eden ve bu sayede mezun olan kişilerin otoritesini, ilmi kişiliğini ve hocaları hakkında bize birinci elden bir kaynak olarak bilgi verir. Yine icazetlerden medrese kültürü ve medresenin kullandığı dilleri ve beslendiği ilim- kültür havzası hakkında önemli ipuçlarını verir. İcâzetnâmelerden hoca talebe ilişkisini hocanın kendi talebesi için sarf ettiği övgü dolu sözler ve ona yaptığı dualardan az çok anlamak mümkündür. Bu çalışmada icazet örnekliliği bakımından sahip olduğu önemi ve tarîkat kültürü ve yerel tarihsellikler hakkında önemli ipuçları ihtiva ediyor olmasından dolayı Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendi'nin biyografisini ve İcazetini ele aldık. Kadim bir geleneğe sahip olan Mollakent/Mellekent medresesi diğer medreselerde olduğu gibi köklü bir icazet geleneğine sahip olup bunu günümüze kadar ulaştırmıştır. Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendi' bu medresenin hem bir talebesi hem de bir müderisidir. Bundan dolayı Mollakent Medresenin kadimleşen mirasının bir vârisi olması, bizi onun hakkında araştırma yapmaya sevk eden nedenler olmuştur.

1. İslam Kültüründe Bir Eğitim Kurumu Olarak Medrese ve Muş Bulanık Medreseleri

Medrese, مَدْرَسَة kökünden bir "ism-i mekân" olup¹¹ eğitim yapılan veya eğitim kurumlarını ifade eden Arapça bir kelimedir. Medrese kelimesi, ilk defa Nîşabur'da kurulan eğitim ve öğretim kurumları için kullanılmıştır.¹² Öte yandan ilk medresenin Abbasî halifesi Me'mûn tarafından inşa edilme ihtimalinin bulunduğunu söyleyenler de vardır.¹³ Medrese olarak tabir edilmese de İslam'ın ilk kurumsal eğitimi Mescid-i Nebevî'nin yanında inşa edilen Suffa mektebidir. Medreselerin ilk nüvesi¹⁴ olan Suffa mektebi, sonraki medreselerin rol modeli olmanın yanında medrese kültürünün ilk temellerini de atmıştır.

⁷ Hatib el-Bağdâdî, *Kitâbu'l-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988), 312.

⁸ İbnu's- Salah, *Ulûmu'l-Hadis*, (Dımaşk, 2013), 151-165.

⁹ Ebu Bekir Suyûtî, *Tedrîbu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, 1985) 2: 25.

¹⁰ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 246; Ayrıca bkz. Derya Baş, "Bir Bedeviyye İcâzetnâmesi ve Tarîkat İcâzetnâmelerine Dair Bazı Meseleler", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2017) 36/ 7-47.

¹¹ Muahmmmed Murteza ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, (Kuveyt: Matbaatu Hukumeti Kuveyt, 1976), 16: 70.

¹² Mehmet Salmazzem, "Mollakent Medresesi, Müfredatı ve Okutulan Tefsir Kitapları", *Mollakent, Anadolu'da Kadim Bir Kültür ve Medrese Merkezi*, Ed. İrşad Sami Yuca, Gece Kitaplığı, (Ankara: 2018), 56; Cahid Baltacı, *XV-XVI Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976), 25.

¹³ Taha Baran, "Erdemli Bir Gençlik Yetiştirmede Medreseler ve Müderrisler", *Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri*, Ed. Abdullah İnce, (Sakarya: 2016), 220.

¹⁴ Salmazzem, "Mollakent Medresesi, Müfredatı ve Okutulan Tefsir Kitapları", 57.

Selçuklu veziri Nizâmu'l-Mülk (ö. 485/1092) tarafından yaptırılan Nizâmiye medreselerinin inşası medrese tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu medreseleri önemli kılan onların, vakıflara bir gelir kaynağı olarak çarşı ve dükkânlara sahip olmalarıdır.¹⁵ Nizâmiye medreselerinin Sünnî doktrinini Batınî-Şii kesimlerden koruması ve Batınîlikle mücadeleleri onları İslam dünyasında ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir. Cüveynî ve Gazzalî gibi büyük fikir adamlarını bünyelerinde toplayan bu eğitim kurumları, vakıflardan elde ettiği gelire öğrencilerin her türlü ihtiyaçlarını karşılamış, onlara hoca seçmek, zengin kütüphanelerinden faydalanmak, özgür düşüncelerine izin vermek ve hatta buna zemin hazırlamak gibi imkânlar sunmuştur. Selçuklu devletinin bünyesindeki Nizâmiye medreseleri, Abbasiler, Zengiler, Eyyubîler başta olmak üzere İslam âleminin birçok yerinde benzer bir sistemle medreselerin kurulmasına öncülük etmiştir.¹⁶ Nizamiye medreseleri sadece bununla kalmayıp başta üniversiteler olmak üzere diğer eğitim kurumlarına fiziki ve işlevsel manada model olduğu gibi, maddî ve manevî destekleriyle de sonraki dönemlere model teşkil etmişlerdir.

Osmanlılar, askeri, siyasi, ekonomi, kültür vs. alanlarda olduğu kadar eğitim ve eğitim kurumlarını Selçuklulardan miras aldılar. İmparatorluk topraklarında yüzlerce Selçuklu tarzı medreseler açıldılar. Bu medreseler kadı, müftü, müderris, kâtip gibi devlet ricalini yetiştirirdi. Bu medreseler zengin vakıflara sahipti. Ayrıca toplum nezdinde itibarları büyüktü. Medreselerin toplum üzerindeki nüfuzu sadece dini konularla sınırlı değildi. Medreseler iktisat, siyaset, hukuk ve terbiye alanında da söz sahibi müesseseler haline gelmişti.¹⁷

Osmanlı sınırları içerisinde Türkiye'nin Doğu-Güneydoğu Bölgesi İran'ın batısı, Irak ve Suriye'nin kuzeyinden Halep'e kadar olan coğrafyada şark medreseleri denilen medreseler faaliyet göstermiştir. Şark medreseleri, bu coğrafyanın daha çok Botan bölgesi içerisindeki Cizre, İdil, Nusaybin, Duhok, Zaxo, Hewlêr (Erbil), Süleymaniye, Abdaliye, Mecidiye, Musul, Halep ve bugünkü Doğu illerimizden Bahçesaray-Gürpınar, Doğubeyazıt, Bulanık Mollakent, Koğak/Dokuzpınar, Diyarbakır, Mardin, Norşin, Oxin ve Tillo-Eruh gibi yerleşim yerlerinde kurulmuşlardır. Geçmiş Selçuklulara dayanan Şark medreselerinin bazıları kendilerine bağlı olan bir vakıf tarafından finanse edilirken çoğunluk diyebileceğimiz kısmın ihtiyaçları halk tarafından temin edilirdi. Halk, genelde öğrencilerin yeme ve içme ihtiyaçlarını karşılardı.¹⁸ Giyim ve kitap gibi diğer ihtiyaçlar ise genellikle öğrencilerin aileleri veya seydaları tarafından temin edilirdi.

¹⁵ Detaylı bilgi için; Mahmut Dünder, "İslam Medeniyetinde Bir Üniversite Teşekkülü Olarak Nizâmiye Medreseleri", *Dünyada ve Türkiye'de Üniversite*, Ed. Necmettin Tozlu-Vefa Taşdelen-Mehmet Önal, (Ankara: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2016).

¹⁶ Salmazzem, "Mollakent Medresesi, Müfredatı ve Okutulan Tefsir Kitapları", 59.

¹⁷ Salmazzem, "Mollakent Medresesi, Müfredatı ve Okutulan Tefsir Kitapları", 59.; Mefail Hızlı, "Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler", *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1987), 2/2, 2.

¹⁸ Mehmet Çelik, "Şark (Kürdistan) Medreseleri", *Sosyal Bilimler Genç Akademisyenler Sempozyumu*, Ed. Bilal Toprak, Ahmet Akbaş, Fikret Özçelik, (Mardin: 2016), 161.

Tarihi Mollakent/Mellekend Medresesi ve Hazire Giriş Burcu

Şark medreselerinin toplum üzerindeki etkileri oldukça kuvvetlidir. Medrese-toplum ilişkisi bireyin doğumuyla başlamakta olup medreseler evlilik, ölüm, hukuki meseleler ve daha birçok alanda topluma rehberlik etmiştir. Medrese muhitinde bir çocuk doğduğunda çoğunlukla seydalar ona isim verip kulağında ezan okurlar. Kavga, anlaşmazlık veya herhangi hukuki bir davada yine seydalara başvurulur. Yerel tabirle *şeri'ata* gidilir.¹⁹ Evlenen çiftlerin nikâhını seydalar kıyar. Cin çarpması veya herhangi psikolojik bir vakada yine seydalara müracaat edilir. Halen yerel halkın hafızasında devletin memuru olarak gördükleri imamlara karşı yaklaşımı mesafelidir. Buna mukabil onların yerine medrese âlimlerinin talep edilmesinin sebebi büyük ihtimalle resmi imamların sosyal sorunların çözümünde çoğunlukla yetersiz kalmaları veya gönülsüz davranmalarıdır. Çünkü halk yüzyıllardır medrese geleneği ile yaşamış ve medreseyi oldukça benimsemiştir. Buna mukabil gelen resmi imamlar toplumun sinir uçlarına dokunamamışlardır. Bu durumun başlıca sebepleri, gelen imamların dil ve kültür farkı, eğitim seviyelerinin yetersizliği, toplumu yeterince tanıyamamış olmaları ve devletin resmi ideolojisinin bekçileri olarak telakki şeklinde sırlanabilir.

Bulanık, İslam'ın 1071'de Malazgirt zaferinden itibaren gerek medreseleriyle gerek kültürel faaliyetleriyle dinamik bir ilim ve kültür merkezi vasfına sahip olmuştur. Malazgirt savaşından sonra Alparslan'ın girişimleriyle Abbasi Halifesi el-Muktedâ Billah Mollakent civarını Seyyid Abdülhadi'ye hibe etmiştir. Seyyid Abdülhadi'den sonra aile büyük evlat Seyyid Kara Abdal'ın öncülüğünde Mollakent'in güney tarafında bulunan Ahkent'e gelip ilk yerleşimi kurmuşlardır. Bir müddet burada kalındıktan sonra Seyyid Kara Abdal'ın ailesi, Mollakent'i ilk defa yerleşime açarlar. Miladi 1200'lerin sonlarında barınma ve eğitim için gerekli imar faaliyetleri tamamlanmasıyla ilmi ve kültürel faaliyetlere de başlanmış olur.²⁰

¹⁹ Bkz. Ejder Ulutaş, *Kanaat Önderi*, (İstanbul: Açılım Kitap, 2016).

²⁰ İrşad Sami Yuca, "Anadolu'nun Kadim Bir Kültür Beldesi: Mollakent Tarihi", *Mollakent: Anadolu'da Kadim Bir Kültür ve Medrese Merkezi*, Ed. İrşad Sami Yuca, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2018), 15-16.

Bulanık'ta Mollakent gibi tarihi bir medrese ve ilim merkezinin yanı sıra geleneği kuvvetli olana Abri (Esenlik), Koğak (Dokuzpınar)²¹, Hamzaşeyh, Şirvanşeyh, Xırgis, Şıxweliya medreseleri yıllarca faaliyet göstermiştir. Bir kısmı halen eğitimine devam etmektedir. Ancak Bulanık medreseleri denince şüphesiz akla ilk gelen, tarihsel kimliği ve mimari eserleri ile Mollakent Medresesi'dir. Mollakent Medresesi bölgesinde benzeri olmayan bir yapı örneğini de temsil etmektedir. Medrese binası ve caminin yanı sıra hazire, divan, seyda evi, kulleteyn, aşhane, buzurhane, zahirelik ve ahırları ile bir külliye özelliğine sahiptir.

Mollakent, XIII. XIV. yüzyıllarda kurulan tekke ve medresesiyle bölgenin dini ve kültürel merkezi haline gelmiştir. 1514'te Çaldıran Savaşı'yla Şark-i Anadolu'nun tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle Mollakent Medresesi'nde yeni bir süreç girilmiştir. Bu dönemde Şii-Safevî saldırıları nedeniyle hasar gören Mollakent ve dini ibadethaneleri yeniden imar edilmiştir. Osmanlı hâkimiyeti süresince Mollakent sırasıyla Hınıs, Bitlis Erzincan ve Muş sancaklarına bağlanmıştır. XIV. yüzyılda Seyyid Melle Muhammed el-Mührî el-Mehdi el-Bağdâdî adıyla medresenin de bağlı olacağı vakıf kurulmuştur.²² Vakfın gelirleri ile medresede görevli müderrislerin maaşları ve öğrencilerin giderleri karşılanmış olması her zaman medreseyi prestijli kılmalarının yanı sıra sürekliliğini de sağlamıştır. Mührî vâkıfı, Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla beraber geliri kesilmiş ve ancak 1990'lara kadar kapılarını İslami eğitime açık tutabilmiştir.

Mollakent Medresesi sadece bir medrese eğitimi ile yetinmeyip tarikat faaliyetlerinde de oldukça etkindir.²³ Önceleri Sühreverdiyye tarikatına bağlı olan Mollakent Medresesi, 1950'lerden itibaren Nakşibendi piri Cizreli Şeyh Seyda'nın müridi ve halifesi olan Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî ile birlikte Nakşibendiyye tarikatına geçmiştir.²⁴ Seyyid Şeyh İhsan Mellekendî ve halifeleri herhangi bir dünyevi çıkardan uzak olarak Nakşi öğretilerden aldıkları terbiye ve ahlakı ile bölge halkına hizmet etmişler. Onlar, aristokrasiden uzak, devletle ekonomik ve siyasi herhangi bir ilişki içerisinde olmamış, aksine halkçı bir tutum sergilemiştir.

1.1. Medreselerde Okutulan Kitaplar

Şeyh İhsan'ın yetiştiği coğrafyanın medreseleri Sünni Şafii ağırlıklı eğitim vermektedir.²⁵ Bu ilmi gelenek, muhtemelen Eyyubî hanedanına ait ricallerin desteğiyle olmuştur. Bölge medreselerinde eğitim dili Kürtçe ve Arapçadır. İsteğe göre -edebi eserler okunduğu durumlarda- Farsça dili de kullanılabilir.

Medreselerin eğitim sistemi kitap eksenli olup 'sıra kitapları' bitirildikten sonra öğrenciye icazet verilir. Dersler birebir eğitim metoduyla işlenir. Metot olarak

²¹ Koğak hakkında daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Salmazzem, "Osmanlı Medrese Geleneğinde Tefsir tedrisatı: Koğak Örneği", *Tarihi ve Kültürel Dokusuyla Koğak*, ed. Mehmet Salmazzem, (Konya: Çizgi Yayıncılık, 2019), 61-86.; İrşad Sami Yuca, "Serhad'ın Kadim Bir Bilim ve İrfan Beldesi: Koğak'ın Tarihi ve Coğrafyası", *Koğak*, ed. Mehmet Salmazzem, (Konya: Çizgi Yayıncılık, 2019), 9-30.

²² İrşad Sami Yuca, "Anadolu'nun Kadim Bir Kültür Beldesi: Mollakent Tarihi", 16-17.

²³ Şaban Arğun- İrşad Sami Yuca, "Doğu Anadolu'nun Kadim Bir Beldesi Mollakent'te Medrese ve Nakşibendilik Geleneği", *Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve XIII. yy. Medeniyet Merkezi Konya*, ed. Dilaver Gürer-Murat Şimşek, (Konya: Kültür Yayınları, 2019), I, 207-209.

²⁴ Yunus Enterili, "Doğu Anadolu'da Tarikat ve Şeyhliğe genel Bir Bakış", *Mollakent: Anadolu'da Kadim Bir Kültür ve Medrese Merkezi*, Ed. İrşad Sami Yuca, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2018), 56.

²⁵ Salmazzem, "Mollakent Medresesi, Müfredatı ve Okutulan Tefsir Kitapları", 56.

çoğunlukla müzakere²⁶, takrir²⁷, metin ezberleme ve mütala'a²⁸ yöntemleri kullanılır. Bu yöntemler çoğunlukla bütün şark medreselerinde kullanılmaktadır. Bu da bu yöntemler üzerinde zımnî bir mutabakatın sağlandığı anlamına gelir. Medreseler zaman zaman metin ezberleme konusunda eleştirilmektedir. Ancak eleştiri konusu ezber değil ezbercilik olmalıdır. Çünkü ezber değil, ezbercilik özgün düşünce ve eserler ortaya koymaya engeldir.

Şark medreselerinde bireysel eğitim esas olmakla beraber “heval ders” (ders arkadaşı) diye tabir edilen iki kişinin aynı dersi beraber aldığı da olmuştur.²⁹ Dersi “seyda” olarak bilinen müderrisler verir. Ancak talebesi çok olan medreselerde feqi/talebe kendisinden sonra gelen öğrencilere ders verebilir.³⁰ Böylece seyda düşük seviye derslerle çok vakit kaybetmeyip ileri düzeydeki talebenin dersine daha fazla zaman ayırabilir. Ayrıca ileri düzeydeki talebeler düşük seviyedeki talebeleri eğitirken kendileri de öğrendiklerini pekiştirmiş olurlar. Mehmet Çelik, *Şark (Kürdistan) Medreseleri* adlı makalesinde medresede günlük programı hakkında şunları kaydeder:

“Medresede güneş doğmadan güne başlanır. İmsak vaktinde uyanıp cemaatle namaz kılan öğrenciler, namazdan sonra Kur'an-i Kerim okurlar. Zihnî dinç olduğu düşünülen sabahın bu ilk saatlerinde öğrenciler genellikle, Kuran-ı Kerim okuduktan sonra, bir önceki gün aldıkları dersin metnini iyice ezberleyip pekiştirirler. Metin ezberi ve derse hazırlık çalışmaları, kahvaltıya kadar sürer. Kahvaltıdan sonra öğrenciler Seydanın odasına gidip birebir şekilde derslerini alırlar. Öğleden önce ve öğleden sonra olmak üzere günde iki defa ders alan öğrenciler diğer zamanlarda birbirleri ile müzakere eder, derslerini birbirilerine anlatır ve fırsat buldukça da muhabbet ederler. Kaylûle denilen ve aynı zamanda sünnet olan öğle uykusuna uyuyan öğrenci ve hocalar bu sayede dinlenmiş de oluyorlar. İkinci namazının cemaatle kılınmasından sonra öğrencilerin, akşam namazına kadar sürecek olan “metin ezberi” etkinlikleri başlamaktadır. Buna göre her öğrenci, bireysel bir şekilde, gün içerisinde aldığı yeni dersin metnini ezberler. Bu etkinlik için kimi öğrenciler bahçeyi, kimisi uzun koridorları, kimisi ders çalışma/etüt odalarını, kimisi de cami içerisini kullanmaktadır. İkinci namazı sonrasında performansın yüksek olduğu gözlenen öğrencilerde, akşama doğru bir yorgunluk, gevşeme ve rahavet gözlenmektedir. Akşam yemeğinden sonra yatsı namazı kılınır ve çay içilir. Bundan sonra ders çalışmak isteyen öğrenciler geç saatlere kadar ders çalışırken, yorulan öğrenciler ise uyumaktadır. Perşembe günü ikinci namazından sonra başlayan

²⁶ “Müzakere yöntemi, bir talebenin okuduğu günlük dersini gün içinde kendisi ile aynı seviyede veya ondan daha ileri düzeydeki kitabı okuyan bir arkadaşıyla tekrar müzakere etmesi usulüne denir.” Salmazzem, “Mollakent Medresesi, Müfredatı ve Okutulan Tefsir Kitapları”, 63.

²⁷ Takrir, feqinin bir metni veya ibareyi seydaya okuması ve seydanın o metni yorumlaması yöntemidir. Seyda çoğunlukla Arapça okunan metni Kürtçe(Kurmanci/Zazaki) veya Türkçe -öğrenci hangi dili iyi biliyorsa o dile- izahını yapar. Metin Yıldız, “Di Medrese-yên Rojhelat de Perwerdehiya Bi Zimanê Kurdî û Çend Berhemên Kurdî Yê Bijarte”, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*, Ed. Fikret Gedikli, (Muş: 2013), 2: 226.

²⁸ Bakmak, incelemek anlamına gelen mütala'a, feqi/talebenin seydasından alacağı dersi bir gün öncesinden veya akşam incelemesidir. Böylece feqi hem sonraki dersi daha iyi anlamış olur ve önceki derslerden gelebilecek muhtemel soruları cevap verebilecek durumda olmuş olur.

²⁹ Salmazzem, “Mollakent Medresesi, Müfredatı ve Okutulan Tefsir Kitapları”, 62.

³⁰ Salmazzem, “Mollakent Medresesi, Müfredatı ve Okutulan Tefsir Kitapları”, 63.

ve Cuma günü ikindi namazına kadar süren bir zaman diliminde tatil yaparlar.”³¹

Bölge medreselerinde okutulan kitaplar medreseden medrese çok az farklılık göstermektedir. Başta sıra kitapları okutulur. Bu kitaplar ağırlıklı sarf-nahiv olmak üzere fıkıh, siyer, hadis, akaid ve mantık konularını ihtiva etmektedir. Sıra kitapları bittikten sonra edebiyat, felsefe, tefsir, mantık bazen cifir ilmi nücûm, tarih, coğrafya ile ilgili kitaplar da okutulur. Sıra kitapları olarak tarif edilen kitaplar şunlardır:

Mewluda Şerif: Melle Ehmedê Batê/Bateyî olarak tanınan Melle Hasan Ertuşî (ö. 896/1471) tarafından yazılmıştır.³² Eser Peygamber Efendimizin (s.a.s) doğumunu ve ailesini/silsilesini konu alan övgü dolu nazımlardan oluşur.

Nehcu'l Enâm: Melle Halil Siirtî (ö.1255/1839) tarafından yazılmış olup akaid ve ahlak konularını içerir. Eserin dili Kürtçe'dir.

Nûbihar: Ehmedê Xanê (ö. 1119/1707) tarafından yazılmış Kürtçe bir eserdir. Eserin tam ismi Nûbihara Biçûkan'dır. Eser çocuklara Arapça'yı öğretmek maksadıyla nazım olarak tertip edilmiş bir sözlük mahiyetindedir. Çocuklara Arapça öğretmenin yanında bazı öğütler de yer almaktadır. Müellif eserin başında eserin muhatabının çocuklar olduğunu şöyle ifade eder:

Ne ji bo sahib rewâcan/ Belki ji bo biçûkên di Kurmancan

Wekî ji Qur'an'ê xelas bin/ Lazime li sewadê çav nasbin

Eqîda İmanê: Ehmedê Xanê tarafından kaleme alına bu eser, Ehl-i Sünnet bahusus Eş'arî akaidin temel ilkelerinden ele alan bir eserdir. Dili Kürtçe ve yazım şekli nazımdır. Xanê eserinde çoğunlukla Eş'arî yolunu tutmuş ancak kadınların peygamberliği konusunda Maturidî çizgiyi takip etmiştir.

Binâ-Emsile: Arapça sarf/gramer kitabıdır. Müellifi bilinmemektedir.

El-İzzî Fî't-Tasrîf: İzzettin Ebu'l-Fazl b. İbrahim ez-Zencânî (ö. 665/1257) tarafından te'lif edilen sarf kitabıdır.

Avâmil: Abdulkâhir b. Abdurrahmân b. Muhammed el-Cürcânî (ö. 471/1087) tarafından kaleme alınan nahiv kitabıdır.

Zurûf: Melle Yusuf Erkatânî tarafında yazılan Kitabü'z-Zurûf, Arapçada zarfları ele almaktadır.

Terkîb: *Avâmil*'in irab ve tahlilini içeren bu eser de Melle Yusuf tarafından yazılmıştır. Eserin dili Kürtçe'dir.

Sa'dullah-ı Sağîr: Nahiv ilmüne dair bir eser olan *Avâmil*'in şerhidir.

Şerhu'l-Muğnî: Nahiv alanın da yazılan *el-Muğnî*'nin şerhidir. Müellifi, Bedreddin Muhammed b. Abdirrahim b. Hüseyin el-Ömeri el-Meylanî (ö. 811/1408)'dir. Müellif bu şerhte *el-Muğnî*'de manası kapalı olan ifadeleri ile şiiirleri açıklamıştır.

Sa'dinî: Tam adı *Şerhu's-Sa'd 'Alâ Tasrîfi'z-Zencânî* olan bu eser *Sa'dinî* ismiyle meşhurdur. Eserin müellifi, Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer el-Kâzî et-Teftâzânî (ö.

³¹ Çelik, “Şark (Kürdistan Medreseleri)”, 163.

³² Yıldız, “Di Medreseyên Rojhelat de Perwerdehiya Bi Zimanê Kurdî û Çend Berhemên Kurdî Yê Bijarte”, 227.

793/1390)dir. Eser, Ebu'l-Me'âlî İzzeddin Abdülvehhab b. İbrahim ez-Zencanî (ö. 660/1262)'nin Sarf ilmi üzerine yazdığı *et-Tasrif* adlı eserin şerhidir.

Hallu'l-Mekâid Şerhu'l-Kavâid: Hall olarak bilinen bu eser Cemâluddîn İbn Hişam (ö. 761/1359)'in *Kavâidu'l-İ'râb* adlı eserinin şerhidir. Eserin müellifi Şemseddin Ebu's-Senâ Ahmed b. Muhammed (ö. 1006/1597)dir.

Hedâiku'd-Dekâik: Sa'dullah el-Burdeî tarafından kaleme alınan bu eser, Zemaşerî (ö. 538/1144)'nin *Enmûzec fi'n-Nahv* adlı eserinin şerhidir.

Netâicu'l-Efkâr fi Şerhi'l-İzhâr: medrese camiasında kısaca *Netaic* olarak bilinen bu eser, Mustafa b. Hamza b. İbrahim Adalı (v. 1085/1674) tarafından te'lif edilmiştir. *Netâic*, Birgivî (ö. 981/1573)'nin *İzhâru'l-Esrâr* adlı eserinin şerhidir.

Behcetü'l-Merdiyye: Suyûtî olarak bilinen bu eser Celaluddîn Suyûtî (ö. 911/1505) tarafından kaleme alınan, İbn Malik (ö. 672/1274)'in *Elfîye* adlı eserinin şerhidir.

Kâfiye: Cemâluddîn b. Hâcib Osman b. Ömer b. Ebî Bekir b. Yusuf (v. 646/1249) tarafından yazılmıştır.

Molla Câmî: *Kâfiye*'nin şerhi olan bu eser Abdurrahman Molla Camî (ö. 898/1492) tarafından yazılmıştır. Eser, Arapça dil felsefesi kitabıdır.

Abdulgafûr Al'l-Câmî: Müellifi Abdulgafûr el-Lârî el-Hanefî (ö. 912/1506)'dir. Eser, Molla Câmî üzerine yazılan önemli bir hâşiyedir.

İsagucî: Mufaddal b. Ömer Esirüddîn el-Ebherî (ö. 663/1265) tarafından yazılmış bir mantık kitabıdır.

Muğni't-Tullâb: Manisalı Mahmud b. Hasan er-Rûmî (ö. 1222/1807)'dir. Bu kitap *İsagucî*'nin önemli şerhlerindedir.

Hüsamkâtî: *İsagucî*'nin bir diğer şerhi olan bu kitap, Hasan Hüsamuddîn el-Kâtî tarafından yazılmıştır.

Fenârî, Şerhu'l-İsagucî: Molla Fenârî (ö. 834/1431) tarafından yazılmış *İsâgucî* şerhidir.

İ'sâm 'Ale'l-Câmî: İsamuddîn İbrahim b. Muhammed el-İsferayinî (ö.945/1538) tarafından yazılmıştır. Eser Molla Câmî'nin kitabına yazılmış bir hâşiyedir.

Haşiyetu Kavli-i Ahmed: İbn Hıdır olarak meşhur olan Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Müslim b. Hızır el-Ömerî (ö. 785/1389) tarafından yazılan bu eser, Fenârî'nin *İsagucî* Kitabına şerh olarak yazılmıştır.

El-Muhtasar: Sa'deddin Mes'ud b. Ömer b. Abdillâh el-Herevî et-Teftazanî el-Horasanî eş-Şafîi (ö. 792/1390) tarafından kaleme alınan bu eser, Maânî ve Beyan ilimlerine dair bir kitap olup *Telhîsu'l-Miftâh*'in şerhidir.

Cem'ul-Cevâmî: Usûl ilmine dair olan bu eser, Tacuddîn es-Sübki (ö. 771/1370) tarafından kaleme alınmıştır. Bu kitabın önemli bir özelliği usulde mütekellimîn ile fukaha yöntemlerini birleştirmesidir.

Şerhu'l-'Akâid: Akâid ilmine dair olan bu eser, Ebu Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî es-Semerkindî (ö. 537/1142) tarafından kaleme alınmıştır. Eser, Teftazânî'nin *Akaid*'inin şerhidir.

Buraya kadar olan kitaplar medresede sıra kitapları olarak bilinen, medresenin sabit müfredatındandır. Şeyh İhsan da medrese hayatı boyunca bu müfredata göre eğitim-

öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Bunlara ek olarak pek çok kitap daha okutulmaktadır. Bu kitaplar, zaid kitaplar/dersler olarak maruf olan fıkıh, hadis, tefsir, edebiyat vs. alanlarla ilgilidir. Genelde yazın okutulan bu kitaplar; ferâizde *Rahbiyye*³³ adında bir metin, fıkıhta *Fethu'l-Mu'în*,³⁴ *Minhâcu't-Talibîn*³⁵ ve *Muğni'l-Muhtâc*'tır.³⁶ Tefsîr ve Kur'an ilimlerinde *Tefsîru'l-Celâleyn*,³⁷ *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*,³⁸ *Câmiu'l-Bayan an Tefsîri Ayâti'l-Kur'an*,³⁹ *Tefsîru'l-Menâr*,⁴⁰ *Lubâbu't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl*⁴¹ ve *Medâriku't-Tenzîl ve Hedâiku't-Te'vîl*⁴² adlı kitaplar okutulur.⁴³ Hadis alanında *aralarında Cami'us-Sahîh*,⁴⁴ *Münebbihât-ı İbn Hacer*,⁴⁵ *Tâcu'l-Câmi'u'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Rasûl*,⁴⁶ *Riyâzu's-Sâlihîn*,⁴⁷ *Muhtaru'l-Ehâdis*⁴⁸, *Sahîh-i Buhârî* (Câmi'u's-Sahîh)⁴⁹, *Fethu'l-Bâri Muvattâ* kitapları olmak üzere birçok hadis kitapları okutulur.

2. Şeyh İhsan'ın Yaşadığı Dönem

Osmanlı'da şark⁵⁰ olarak belirtilen Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri sosyo-kültürel açıdan zengin ve heterojen bir yapıya sahipti. Bölgenin sosyal yaşamında İslam kültürünün ana taşıyıcıları Kürtler, Türkler ve Araplar iken Hristiyan kültürünün taşıyıcıları ise Ermeniler, Rumlar ve Süryanilerdi. İslam ve Hristiyanlık dini ve kültürel hayatın belirleyicileri olup bölgenin genelinde mikro ve makro denilebilecek yerleşim birimlerinde bir arada yaşama olanağına kâin olmuşlardı. Bir arada oluşun kendine özgü güçlü ilişkileri soyut ve de somut unsurlar şeklinde gündelik yaşamın her yanını sarmaktaydı. Örneğin dini yaşamın mekânları dışında kalan yerlerde resmi kamu işleri, ticaret, tarım ve sosyal hayatın farklı motifleri paylaşımına dair bir saygınlıkla devam edebilmekteydi.⁵¹

³³ İbnü'l-Mütefennine er-Rahbî' (ö. 577/1182).

³⁴ Zeynuddîn b. Abdilazîz el-Belîbârî (ö.987/1579).

³⁵ Ebû Yahya b. Şeref b. Mürrî b. Hasan el-Hızâmî en-Nevevî (ö. 676/1277).

³⁶ Hatip eş-Şirbînî (ö. 977/1570).

³⁷ Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebubekir es-Süyûtî (ö. 911/1505) ve Celâleddîn Muhammed b. Ahmed el-Mahallî (ö. 864/1459).

³⁸ Nâsirüddîn Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî(ö. 685/1686).

³⁹ Ebû Ca'fer b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923).

⁴⁰ Muhammed Abduh (ö. 1322/1905).

⁴¹ Muhammed el-Hazîn (ö. 741/1341).

⁴² Ebu'l-Berkât en-Neseffî (ö. 710/13109).

⁴³ Abdülkerim Bingöl- Mehmet Salmazzsem, "Bölge Medreselerinin Yazılı Edebiyatın Gelişmesindeki Rolü ve Spesifik Olarak Kürtçe Meal ve Tefsirlere Katkısı", *ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı 'Sosyal Kalkınma'* (Muş: 28-30 Eylül 2016), Baskı, Erzurum,: 2016) 2: 76-77.; Abdülmuttalip Arpa, "Şark Medreseleri Programında Kur'ân Birikimi", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2, (Bingöl: 2013), 107-110.

⁴⁴ Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hudayri eş-Şafii el-Mısri es-Süyütî (ö.911/1505).

⁴⁵ Ebü'l-Fazl İbn Hacer Şihabüddin el-Hafız Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Kinân elAskalani eş-Şafii (ö. 852/1449).

⁴⁶ Mansûr Ali Nâsîf (ö. 1341/1928).

⁴⁷ Ebû Zekeriyya Muhyiddîn Yahya b. Şeref b. Müri en-Nevevî (en-Nevavi) el-Havramî el-Hizami eş-Şafii (ö. 676/1277).

⁴⁸ Seyyid Ahmed el-Hâşim

⁴⁹ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fi el-Buhari (ö. 256/870).

⁵⁰ Osmanlı Devletinin bir idari yönetim birimi olarak Kürdistan Eyaletinin kurulması ile ilgili bkz. Fatih Gencer, "Merkeziyetçi Düzenlemeler Bağlamında Bedirhan Bey Olayı", A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010, 216-242.

⁵¹ Osmanlıda nüfus oranları hakkında bilgi için bkz. Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, çev. Bahar Tırnakçı, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010).

Bu bağlamda Şark'ın Serhad bölgesinin kadim bir beldesi olan Mollakent/Mellekent, İslam kültürünün yöreye özgü mimari ve kültürel mirasının en iyi örneklerini barındıran bir yerleşim birimidir. Ayrıca Hristiyan Ermenilerin de beldenin bir mahallesinde toplanmış olması ve gündelik yaşamlarında kendilerine özgü şekildeki yaşamları, beldeye farklı bir zenginlik katmaktaydı. Devam eden bu barışın XIX. yüzyılın sonuna doğru yerini milliyetçi ve ayrılıkçı olaylara bırakmasıyla beraber mikro kültürel barış ikliminin zedelenmesine ve birbirini kabul etmeyen, ötekileştiren dışlayan bir toplum oluşmaya başlamıştı.⁵²

Siyasi ayrışmalar, askeri müdahaleler ve çete olaylarının artması bölgenin sükûnetini darmadağın etmekteydi. Kişi veya kişilerin can ve mal güvenliklerinin kalmaması, bölgenin kadim kültürünü de tehdit altına almaktaydı. I. Dünya Savaşını kapsayan bu süreçte hayat önceki yüz yıllara göre dayanılmaz hale gelmişti. İslam'ın ve Hristiyanlığın taşıyıcı grupları barut ve ateşi simgeler haldeydiler. Savaş sürecinde ve 1915 yılında yaşananlar, sürgünler ve katliamlar insanın en önemli mirası olan barışı bu topraklardan uzun bir süre bilinmeyen yerlere götürmekteydi. Savaşın bitiminde devam eden Anadolu'nun emperyalizme karşı kurtuluş mücadelesi ve Lozan Barış Antlaşması ile sonuçlanan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin meşruiyeti Anadolu'daki yaşama da yeni birtakım değişimleri beraberinde getirmekteydi.

Savaşın yarattığı ortamdan dolayı göç, sürgünler, şehirlerin yanı sıra küçük yerleşim birimlerinin de sosyolojisini ve kültürel dokusunu derinden etkilemişti. Serhad bölgesinden güney ve batı illerine doğru seyreden muhacirlik, 1915-1916'dan 1925'lere değin devam etmiştir. Burada yaşam yeniden şekillenmiştir. Bu dönemde muhacirlik güzergâhlarında yaşananlar, hiçbir zaman unutulmayacak ve kuşaklar arasında hep dillendirilecek, canlı anılar olacaktır. Bu anılar, bir diğer anlamda yeni kuşakların da eski ile kuracakları her türlü temasın hafızası hükmünde olacaktır. Bölgenin kadim mekânları ve yerleşim birimlerinin yaşadığı ağır tahribat bir trajedi olarak bu dönemde doğanların bir acı mirası olacaktır. Diğer bir ifadeyle de sosyal ve kültürel hayatın taşıyıcıları olan kurumlar ağır bir bedel ödemiş ve tahmin edilemez insan kayıpları ve ekonomik yaşamın çöküşü, Cumhuriyet dönemine ağır bir bakiye olarak geçecektir.

Serhad bölgesinin İslam'ın ve kendine has kültürel kimliklerle bezenmiş yapısı, Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumu milliyetçilik, çağdaştırma ve laik düşünceyle değişime zorlayan politikalarla yeni bir kültürel şok karşılaşacaktır. Bu dönemde bölgenin henüz taşra birimlerinde yaşayan halk, kendini çağdaştırma hedeflerine adanmış Ankara'daki yeni rejimin politikalarına karşı kendini korumak adına daha fazla kadim bir kültür ve eğitim yuvası olan medreselere ve onun müderrislerine yanaşmakla bulur. Bu zaman zarfında patlak veren 1925 Şeyh Said Ayaklanması belki de Ankara'nın modern, milliyetçi ve laik tavrına karşı, taşranın İslam'ı ve yer yer taşra kimliklerinin kendine özgü yönlerini referans alarak bir karşı tavır oluşturması şeklinde de okunabilir.⁵³

3. Hayatı

Yukarıda zikredildiği gibi bu gelgitli politik süreç ve dağınık sosyal iklimde, birey olmak veya gözlerini dünyaya açmak herhalde kolay olmayacaktır. Savaşların, isyanların ve muhacirliğin yarattığı ağır gündelik sosyo-ekonomik yaşamın faturası her

⁵² İrşad Sami Yuca, Eda Yuca, "20. Yüzyılın Başlarında Muş Bulanık'ta Ermeni Olayları", *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1, (2018), 68-83.

⁵³ Hakan Özoğlu, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, (İstanbul: 2005, Kitap Yayınevi), 161.

türden ağırdı. Böylesi bir toplumsal yaşam sürecinde Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî (Yuca) 1925'te Bitlis'in Güroymak (Norşin) kazasına bağlı Avzut köyünde dünyaya gelir.⁵⁴ Baba tarafı yörede Mollakent seyyidleri veya şeyhleri olarak bilinmektedir. Ailesi Malazgirt Savaşı'ndan bu yana Selçukluların kendilerine tam temlik olarak verdiği Mollakent ve havalisine yerleşmiştir. Bir müddet sonra Seyyid Melle Muhammed el-Mührî el-Mehdi el-Bağdâdî Vakfını kuran ailenin, yüzyıllar boyunca Serhad bölgesinde ilim ve irfan merkezlerinden birisi olan Mollakent Medresesi'nin ortaya çıkmasında büyük emekleri olur. Anne tarafından ise Bitlis merkezde mukim bir aile olan Kadirilerden Seyyid Şeyh Hafız ve Seyyid Şeyh Abdülhadi'ye dayanmaktadır.⁵⁵

Seyyid Şeyh İhsan'ın doğumunun Avzut'ta gerçekleşmesinin ana sebebi muhacirliğin bir sonucudur. Ailesi, kadim bir belde olan Mollakent'ten Rus ve Ermeni baskılarından dolayı son çare olarak 1916 yılının kış ayında ayrılmakta görür. Ailesi ilk etapta Güroymak'ta bulunan ve dünürlük münasebetiyle akraba olunan Şeyh İhsan Norşin'e gider. Burada bir müddet kaldıktan sonra Rus ve Ermeni ilerlemesinin Muş Ovası'na doğru devam etmesine binaen ailesi önce Bitlis'e ve ardından Siirt'in Garzan yöresine yerleşir. Garzan yöresinde birçok muhacir ailesinin toplanmasından dolayı ailesi bir kez daha yollara düşerek Silvan'a yerleşir. Silvan'da 1924'e değin kalırlar. Babası Seyyid Abdullah-ı Mellekendî muhacirlik sürecinde kıt imkânlarla rağmen müderrisliğe devam eder. Lozan Antlaşması'nın imzalanması ile oluşan barış ve güvenlik ortamına bağlı olarak ailesi Silavan'dan Norşin'e tekrar gelir. Şeyh Hazret-i Norşini'nin de teklifiyle babası Seyyid Abdullah-ı Mellekendî, Mutki beylerinin bir köyü olan Avzut'a müderris olur. Ailesi 1928 yılına değin Avzut'ta kalır. Bu sürede abisi Seyyid Şeyh Sabri de (1924) Avzut'ta dünya gelmiştir. Şeyh Said ayaklanmasında yörenin ciddi bir şekilde askeri denetimden geçmesinden sonra ailesi son bir kere daha yollara düşer. Devrin tüm hayati zorluklarına rağmen 1928 yılında ailesi, bölgenin eski ve kadim bir ilim merkezi olan Mollakent'e, yıkılan bazı mekânların onarılmasıyla yeniden yerleşir. Seyyid Abdullah-ı Mellekendî burada ailenin kadim medresesi olan Mollakent Medresesi'ni tekrar ihya etmeye çalışır. Bölgenin birçok yöresinden medrese talebeleri tekrar Mollakent'e gelmeye başlarlar.⁵⁶

Seyyid Şeyh İhsan, ailesinin ve bölgede yaşanan bütün bu trajedilerin var olduğu bir zamanda dünyaya gelmiş ve erken yaşlarından itibaren bu ağır sosyo-ekonomik miras ve hafıza hem onun karakterini hem de ilmi kişiliğini şekillendiren önemli faktörler olmuştur. Şeyh İhsan, Bölgenin kıt sosyal ve ekonomik imkânlarına bağlı olarak ilk eğitimine 1932-1933'de babasının yanında tarihi Mollakent Medresesi'nde başladı. Tarihi Mollakent Medresesi'nde Seyyid Şeyh İhsan klasik medrese usulüne göre sırayla Kur'an-ı Kerîm, Mevlîd-i Şerîfi, Gâyet'ül İhtisar, Nûbîhar,⁵⁷ Akîdetu'l-İmân, Nehcü'l-Enam, İzzi⁵⁸, Mudaiif, Merâhî'l-Ervâh, Binâ, 'Avâmil-i Curcâni, Zurûf, Terkîp, Sa'dullah-i Sağîr ve Şerhu'l-Muğnî kitaplarını başarılı bir şekilde tamamladı.⁵⁹

⁵⁴ Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî'nin oğlu ve Mollakent Medresesi'nin son müderrisi Seyda Mele Abdullah (Abdulhalim) Yüce ile 5.07.2018 tarihinde yapılan mülakat.

⁵⁵ Seyda Melle Abdullah (Abdulhalim) Yüce ile 5.07.2018 tarihinde yapılan mülakat.

⁵⁶ Seyda Melle Abdullah (Abdulhalim) Yüce ile 5.07.2018 tarihinde yapılan mülakat.

⁵⁷ Ahmedê Xanê'nin çocuklara Arapça öğretmek için telif ettiği Kürtçe-Arapça manzum bir eserdir.

⁵⁸ Arapça gramer kitabıdır.

⁵⁹ Salmazzem, "Mollakent Medresesi, Müfredatı ve Okutulan Tefsir Kitapları", 55-76.

Seyyid Şeyh İhsan'ın medrese eğitiminde ikinci safha Mollakent Medresesi'nden ayrılması ile başladı. Şark medreselerinde genellikle talebelerin farklı medreselerde bir veya birden fazla eseri okuması bir gelenektir. Bu geleneğin sürdürülmesindeki en önemli neden ise medrese talebesinin yetişme sürecinde farklı medreselerde bulunması hem çağının âlimlerini, ekollerini ve diğer talebelerini tanınması hem de gittiği yerlerin mikro kültürel ve toplumsal yapılarını yakından müşahade etmesi onun ilim, irfan ve tecrübesine önemli katkılar yaptığına dair düşüncelerdi. Bu sebeple Seyyid Şeyh İhsan, babası Seyyid Abdullah-ı Mellekendî'nin de tavsiyesiyle Muş'un Kopo köyünde bulunan ve Şeyh Fethullah-ı Verkanisi'nin de oğlu olan Şeyh Kutbettin'in medresesinde ilim hayatına bir yıla yakın devam eder. Burada Seydası Şeyh Kutbettin'den Sadedini Taftâzânî'nin eseri olan ve talebeler arasında Sa'dini olarak bilinen Şerhu's-Sa'd ve Hallu'l Maâkid Şerhu'l-Kavâid kitaplarını okudu.⁶⁰ Kopo'daki kitaplarını tamamladıktan sonra Şeyh Kutbettin'in tavsiyesi üzerine Ahlat'a bağlı Pirus köyünde Melle Sıddık-i Subaşı'nın medresesine gitti. Burada İbn-i Akıl ve Suyuti'nin eserlerini derinlemesine tamamladı. Molla Cami adlı eseri ise yörenin büyük âlimlerinden birisi olan Melle Zahir-i Tendüreki'den aldı. Ayrıca bölge medreselerinde çok az bilinen Farsçayı da yine Melle Zahir'den iyi düzeyde öğrendi.⁶¹

Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî

Seyyid Şeyh İhsan Pirus köyünde ilim öğrendiği sıralarda bir rüya görmüştü. Rüyasında Şeyh Taha'yi⁶² ve Şeyh Seyda-i Cizîrî'yi⁶³ görmüş, her ikisi de ona, seni maddi ve manevi hastalıklardan tedavi edeceğim demişlerdi. Ancak rüyasından bir müddet daha Serhad bölgesinde ilim tahsiline devam ettikten sonra Melle Zahir'in yanında eğitimini tamamlayıp Mollakent'e gitti. Burada babasıyla rüyası hakkında istişarede bulunduktan sonra Cizre'ye, Şeyh Seyda'nın yanına gitmek istediğini beyan söyledi. Böylelikle 1950'lerin başlarında Bitlis, Batman ve Diyarbakır'daki medreselerin bir kısmına uğradıktan sonra Cizre'ye vardı. Burada Şeyh Seyda-i Ciziri'nin medresesi ve tekkesi

⁶⁰ Seyda Melle Abdullah (Abdulhalim) Yüce ile 5.07.2018 tarihinde yapılan mülakat.

⁶¹ Seyda Melle Abdullah (Abdulhalim) Yüce ile 5.07.2018 tarihinde yapılan mülakat.

⁶² Bulanık'ın Adgon (Günbatmaz) köyünde Şeyh Taha Medresesi'nin kurucusu, asıl adı (Şeyh) Taha Seydagil.

⁶³ Cizre'de Serdahl Medresesi'nin XX. yüzyıldaki büyük müderrislerinden, asıl adı Muhammed Said Seyda'dır. Canser Kardeş, "Cizre'de Bulunan Türbeler ve Bu Türbeler Etrafında Oluşan Kültürel Değerler", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (Şırnak: 2010), 389-394.; Abdurrahman Adak, "Muhammed Said Seyda", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2009), 37: 20-21.

olan Serdahl'de üç gün bekledikten sonra Şeyh Seyda'nın huzuruna çıkarak kendisini takdim etti. Şeyh Seyda onu hem medresede mantık ilmini okutmak için hem de Nakşi tasavvufu öğretmek amacıyla kendisine talebe olarak kabul etti. Seyyid Şeyh İhsan'ın "seyyid" olan bir nesepten gelmesi, onu Şeyh Seyda'nın yanında daha değerli kılmaktaydı. Şeyh Seyda'dan mantık ve tasavvuf ilimlerini öğrendi. Şeyh Seyda'nın tavsiyesi üzerine Serdahlê Medresesi'nde Farsça dersler vererek bu yörede Farsçanın öğrenilmesinde büyük emekleri oldu. Serdahlê Medresesi'nde aralıklarla 15 yıllı aşkın bir sürede ilim ve tasavvuf eğitiminde Şeyh Seyda'nın baş müderrislerinden birisi olarak hizmet etti. Serdahlê Medresesi'nde başta Şeyh Seyda'nın çocukları olmak üzere yüzlerce talebeye dersler vererek ilimdeki tecrübesini pekiştirdi. Bu arada Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî 1961'de Şeyh Seyda-i Ciziri'den hem ilim icazetini hem de Nakşibendiliğin Hâlidîye kolundan tarîkat halifeliğini almaya muvaffak oldu.⁶⁴

Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî'nin ömrü İslami eğitim ve edebe adanmış bir hayat örneğidir. Hem Cizre Serdahlê Medresesi'nde (1951-1966) hem de Mollakent Medresesi'nde (1955-1990) uzun bir zaman diliminde sayısız talebe yetiştirmiştir. Ayrıca Muş, Varto, Bulanık, Hınıs, Patnos, Ahlat, Tatvan, Güroymak, Karayazı, Elazığ, Bingöl, Ankara, Konya, Bitlis, Hizan, Batman, Hakkâri, Erciş, Şırnak, Diyarbakır ve Ağrı gibi birçok illerden talebeleri ve halifeleri olmuştur. Samimiyeti, nüktedanlığı ve ferasetiyle insanları ve talebeleri tarafından örnek bir İslam âlimi olarak görülmüştür. XX. yüzyılın Şark medreselerinde yetişen önemli bir şahsiyet olan Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî 2005 yılının Haziran'ında Ankara'da oğlu Melle Abdullah'ın (Abdulhalim) evinde sabah namazını kıldıktan sonra hakka yürümüştür. Naaşı aile kabristanının bulunduğu kadim Mollakent beldesine getirilerek defnedilmiştir.⁶⁵

Ömrünü, Şark'ın yoksulluk ve yoksunluklarının yanı sıra gelgitli siyasi atmosferi içerisinde Kur'an ilimlerine adayan Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî, sayısı üç yüz-dört yüzleri bulan birçok ilim talebesini yetiştirmiştir. Bölgesinde güzel ahlaki duruşu, barışsever ve yardım sever kimliği yanı sıra insanı tebessüm ettiren nüktedan üslubuyla günümüzde halen rahmetle anılmaktadır. Yetiştirdiği talebelerinden hayatta olanları, günümüzde onun mirasını kendi medreselerinde veya imam oldukları yerlerde yeni genç nesillere Kur'anî ilimleri öğretmek suretiyle yaşatmaktadırlar.⁶⁶

⁶⁴ Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî'nin İcâzetnâmesi; Talebesi Melle Muhammed Baki Aydın ile yapılan 29.09.2018 tarihli mülakat.

⁶⁵ Seyda Melle Abdullah (Abdulhalim) Yüce ile 5.07.2018 tarihinde yapılan mülakat.

⁶⁶ Talebelerinden bazıları şunlardır; Melle Muhammed Bingöli, Melle Abdulaziz-i Patnosi, Melle Enver-i Abiri, Melle Siraceddin-i Mellekendî, Melle Abdulaziz-i Genci, Melle Kadri Çubuki (Ankara), Melle Mevlüd-i Konyevi (Konya), Melle Kerem-i Bulanık (Muş merkez eski vaizi), Melle Hamdullah-ı Alibonciya, Melle Muhammed Emin Diyarbakiri, Melle Seyyid Hüseyin ve Melle Seyyid Sabri Bêcermani, Melle Hüseyin-i Gebolani, Seyyid Selim-i Bêcermani, Melle Salih-i Kulpi, Melle Abdulhalim-i Mellekendî, Melle Hüsameddin-i Şemzinani, Melle Habib-i Erzurumi, Melle Süleyman-ı Tekmani, Melle Rıfat-ı Diyadini, Melle Reşad-i Ahlati, Melle Muhammed Baki Pırkaşini, Melle Abdülaziz-i Sogütlü, Melle Halid-i Koğaki, Melle Abdurrahman-ı Piyongi, Melle Cemil-i Bitlisi, Melle Şükrü-i Hizani, Melle Ali-yi Adgoni, Melle Muhammed-i Adgoni, Melle Osman-ı Mellekendî, Melle Mustafa-i Mellekendî, Melle Yusuf-i Tirtopi, Melle Kamil-i Varto-i, Melle Raif-i Solhan-i, Melle Abdullah-ı Solhan-i, Melle Abdullah-ı Kulp-i, Melle Edhem-i Demirçi, Melle Sadeddin-i Semerşiği, Melle Halisi Pırkaşini, Melle Muhammed-i Pırkaşini, Melle Muhsin-i Pırkaşini, Melle Ramazan-ı Dalıki, Melle Ali-yi Batman-i, Melle Yusuf-i Mellekendî, Melle Muhammed Ali-yi Mellekendî, Melle Celal-i Mellekendî, Melle Hamid-i Mellekendî, Melle Abdulgani Mellekendî, Melle Abdülcelil-i Mellekendî, Melle Edhem-i Mellekendî, Melle Abdullah-ı Koçeri, Melle Yakub-i Mellekendî, Melle Ömer-i Mellekendî, Melle Abdulvahab-i Mellekendî, Melle Muhammed Şirin-i Tendüreki, Melle Süleyman-ı Mellekendî, Faqi İbrahim-i Mellekendî, Melle Salih-i Piyongi, Melle Sıddık-i Piyongi, Melle Nusreddin-i Piyongi, Melle Nihat-i Piyongi, Melle Şah İsmail-i Piyongi, Melle Şefik-i Neyniki, Melle Muhammed-i

Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî'nin yanında zahiri eğitimin yanında ondan tarikat edebini ve derslerini de almış olan talebeleri ise Şark'ın dört bir yanındandırlar. Nakşilik geleneğinde halifelik verdiği talebeleri arasında Melle Muhammed Baki Pırkaşinî (Bulanık), Melle Seyyid Abdullah-ı Mellekendî (bulanık), Seyyid Şeyh Zenun-i Mellekendî (Bulanık), Melle Kerem-i Patnosî (Patnos), Melle Abdulaziz-i Gencî (Genç), Melle Muhammed-i Elazizî, Melle Ali-yi Boti'dir (Batman) gibi değerli âlimler yer almaktadır.⁶⁷

4. İcazeti

هذه إجازة مباركة كشجرة طيبة اصلها ثابتة و فرعها في السماء

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي بارك في العلماء ﴿﴾ بركة التامة ليس لها إنتهاء ﴿﴾ و حصر فيهم الحشمية و الرضاء ﴿﴾ بلا إمتراء ﴿﴾ بقوله "أما يخشي من عباده العلماء" ﴿﴾ و نفي عن ان يكون لغيرهم ﴿﴾ و رفع لهم درجات عالية في دار لا البقاء ﴿﴾ و لو لا فخامة شأنهم لما شاركهم مع ملائكة السماء ﴿﴾ في الشهادة على وحدانية العلياء ﴿﴾ و لما خص ازاحة شبه مبشبهات به و بم على السواء ﴿﴾ و الصلوات و السلام على من إفتخر بهم بقوله: "العلماء ورثة الانبياء" بل شهد بأنهم من النار عتقاء ﴿﴾ و بشرهم باستغفار اهل السماء ﴿﴾ و الارض لهم و الختان في جوف الماء ﴿﴾ و على اله المتقين المقتدين به كواكب الإهداء ﴿﴾ و اصحبه الكاملين العالمين بسنة نجوم الإهداء ﴿﴾

و بعد! فالغرض الاصلي أني بعد ما تلمذ على مدة من الزمان ﴿﴾ و برهمة من الآوان ﴿﴾ الولد الحفي و الولد الصفي ﴿﴾ ذا الخلق الفائق على الإقران ﴿﴾ الأديب النجب الملاً إحسان ﴿﴾ بقرائته الكتب الفقهية و الأصلية و النقلية و العقلية و تطلع فيها. و انتهى لدي و انا الفقير الى الله تعالي الغني سعيد سيدي إحسان اجزته فيها و في سائر العلوم بالتدريس و الفتوي و فقه الله تعالي و سائر الطالبين كما تمتتها و أجازني سيدي و شيخي و من عليه إعتمادي سيدي و شيخي ذو الكمال الصوري و المعنوي الذي هو لمعاصره نعم التاج أخوه و شقيقه الشيخ سراج و عما أجازه ذو الكمال الصوري و المعنوي حضرة الخال الشيخ عبد الحكيم الدرشوي؛ و كما أجازه العالم الرتاني ﴿﴾ و العوث الصمداني حضرة الوالد الماجد الشيخ عمر الزنگاني رحمهم الله رحمة جمة مد السماوات و الارضين. و كما أجازه العالم الماجد ﴿﴾ و المرشد الزاهد ﴿﴾ الذي في عصره هو الواجد ﴿﴾ حضرة الشيخ خالد ﴿﴾ قس الله تعالي اسراره و افاض علينا انواره ﴿﴾ و كما اجازته صاحب الصدق و الوفاء ﴿﴾ بحر العلوم و الفضائل و الصفاء الجامع العلوم بأسرها منقولاً و معقولاً ﴿﴾ الملاً مصطفى ﴿﴾ الحاوي لمسائلها فروعاً و اصولاً ﴿﴾ و هو قرأ على من نور الله قلبه مثل الشعاع ﴿﴾ حتى صار العلوم بيده كالكرة بلا وقاع ﴿﴾ المشهور في جميع الأقطار بلا دفاع ﴿﴾ ابوه و استاذه ولي الله بلا إنكار و نزاع {خليل الشوقي} كشف عن العلوم الفناع و صنف في كل علم كتاباً جليلاً للإنتفاع ﴿﴾ و هو قرأ على من اعطاه الهداية و الكرم و الجود ﴿﴾ المتفكر في عظمة ربه المعبود ﴿﴾ العالم الفاضل الملاً محمود البهديني ﴿﴾ نفعنا الله من بركاته الى اليوم الموعود ﴿﴾ و هو قرأ على صاحب الكرامة العظام المتمسك بسنة سيد الأنام الحافظ للعلوم و الكلام الولي الكامل الهمام الملاً صالح الموصلي و هو قرأ كل العلوم بجمعها على والده الماجد الفاضل ذالحاس الجليّة و المآثر العليّة الفاضل النبيل إسماعيل أفندي الصفي عليه رحمة الله الغني ﴿﴾ و هو قرأ على والده الماجد الفاخر ذالحاس الجليّة و المآثر العليّة، و الإلهامات الرتانية {ابراهيم بن حيدر} و هو قرأ على والده العلامة و الخير البحر الفهامة {حيدر بن أحمد} و هو قرأ على والده مفيّض "العوارف المعارف" على طبقات الأنام أحمد بن حيدر و هو قرأ العلوم العقلية و النقلية و الفنون الأدبية و الصناعات العربية و مقداداً معتدلاً به في العلوم العليّة على والده العلامة و النحرير الفهامة {حيدر الأول} رحمه الله تلميذ شيخ الإسلام زين الكردي البلاقي بإجازة استاذته المذكور للعامّة و الخاصة عن ولي الله بلا نزاجع و صفي الصوّقي بلا دفاع الشيخ طاها الكردي القادري ثم الدمشقي بأسانيده العلمية و عن الفاضل عبدالله الاشنوي و هو قرأ على المتخلّق بالخلق العلي الملاً

Neyniki, Melle Sadullah-i Ari, Melle Mahmut-i Lizi, Melle Eshad-i Gülçimani, Melle Bekir-i Gülçimani, Melle Siraceddin-i Abiri, Melle Necmeddin-i Gebolani, Melle Abdulah-ı Xoşgeldi, Melle Alixan-i Xoşgeldi, Melle Ferit-i Xoşgeldi, Melle Abdulmenav-i Mellekorki, Melle Abdurrahman-i Mellekorki, Melle Ahmed-i Kopo ve kardeşi Seyyid Şeyh Zenun-i Mellekendî'dir. Seyda Melle Abdullah (Abdulhalim) Yüce ile 5.07.2018 tarihinde yapılan mülakat.

⁶⁷ Talebesi Melle Muhammed Baki Aydın ile yapılan 29.09.2018 tarihli mülakat.

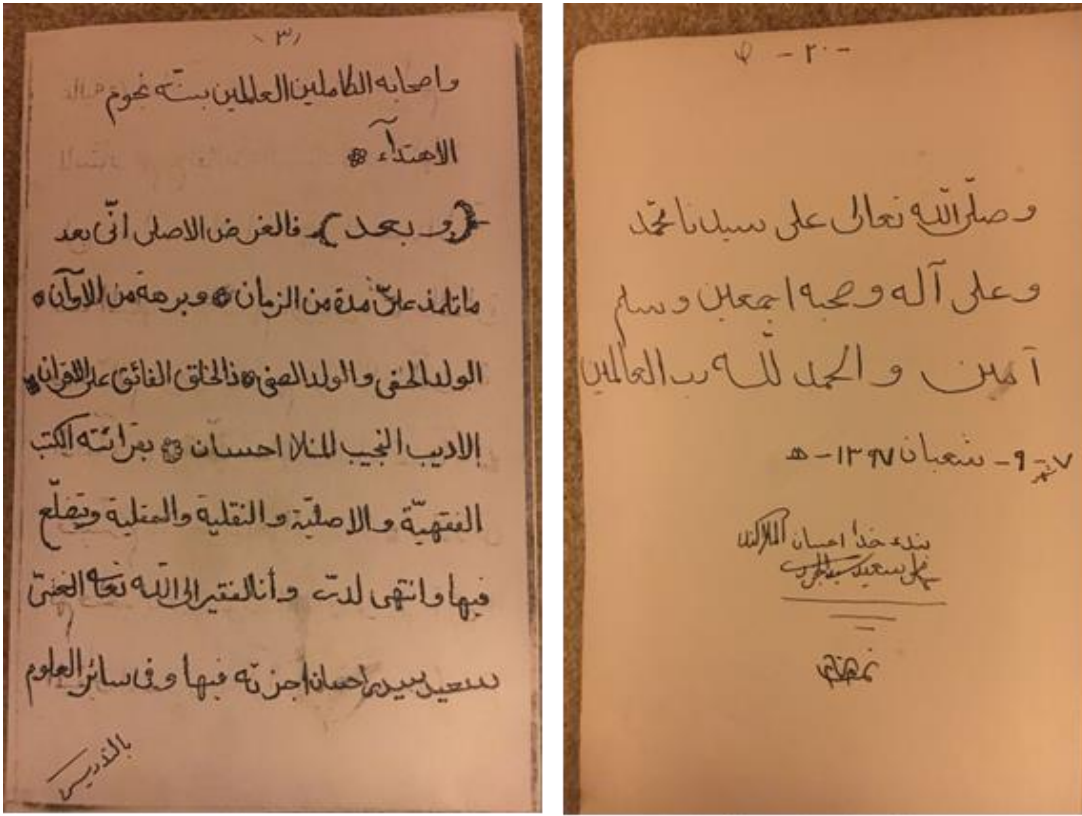
علي رحمه الله وهو والده وهو علي مولينا زين الدين البلاقي تلميذ المحقق جلال الله والدين محمد بن أسعد الصديقي الدواني رحمه الله وأيضاً قرأ شيخ مشائخنا بقية السلف المتبحرين صاحب المحاكمات احمد بن حيدر تنمة المعقولات على أستاذ الكل في الكل محمد تلميذ مولانا أحمد المحلي تلميذ مولانا ميرزا المحذوم تلميذ ميرزا جان الشيرازي تلميذ خواجه جمال الدين محمد الشيرازي تلميذ المحقق الدواني وأيضاً قرأ درسين من أول تفسير البيضاوي على أفضل مفاخر في زمانه مولانا الشيخ الكردي الاشنوي و اخذ منه الإذن في التفسير و مطلق التدريس و هو تلميذ ميرزا جان الشيرازي و هو تلميذ خواجه جمال الدين محمد الشيرازي و هو تلميذ المحقق الدواني وهو قد أخذ عن والده العالم الرباني أسعد الصديقي بن الدواني تلميذ العلامة المحقق الشيرازي تلميذ علي الجرجاني قدس سره فالمولي العلامة تاج الدين محمد الفاروق في العقلات و المولي العالم أفقه زمانه محمد بن أبي الفتح الشهرستاني رحمه الله قرأ الحاوي الصغير على مولانا لسان الدين نحو السمناني صاحب الحاشية الحاوي و هو قرأ على المولي جلال الدين محمد القزويني رحمه الله و هو قرأ على والده الإمام نجم الدين عبد الغفار القزويني رحمه الله. و هو قد أخذ الفقه عن الإمام أبي القاسم الرافي رحمه الله وهو تلميذ قاضي القضاة رحلة المحدثين شيخ الإسلام محمد بن محمد الخزمي بالأسانيد العلمية المغنية شهرتها عن ذكر البقية. و قد أخذ مولا الملقب بظهر الدين محمد الكازوري و اجازة إجازة ملفوظة مكتوبة و هو كان في العلوم العقلية تلميذ السيد الشريف قدس سره و كان يروي الحديث عن صاحب القاموس الشيخ السنجد مجد الدين فيروز آبادي و هو عن الشيخ محي الدين الحداد و هو عن جامع المجموع التحقيق بمنهاج يهدي الي السوءاء الطريق ذي أخلاق قد بلغت مبلغا ليس لأحد بعده الي حومة حماه تقريبا وروضة دانية القطوف للقاضي والده الإمام القطب النقاد المرجع للفتوى الشيخ محي الدين النووي سيد العلي المعروف الجلي وقد أخذ العلم من العالم الفاضل الإمام محي السنة و الدين الكوشكاري تلميذ المحقق العلامة الشريف الجرجاني قدس الله تعالي سره تلميذ مبارك شاه البخاري تلميذ المحقق قطب الدين الرازي تلميذ العلامة الشيرازي تلميذ الكاتب القزويني تلميذ الإمام فخر الدين الرازي تلميذ حجة الإسلام محمد بن محمد الغزالي تلميذ الإمام أبي طالب المكي وهو قد أخذ الإنابة و الإرادة و لبس الخرقة من أبي عثمان المغربي وهو من برهان الملّة و الدين و الأولياء الشيخ معروف الكرخي رحمه الله وهو من أبي مسلم داود الطائي وهو من حبيب العجمي وهو من الشيخ حسن البصري وهو من حضرة الإمام الهمامي الليث النقدام غوث المحققين يعسوب الموحدين سراج الملّة و الدين شمس العالمين قمر العارفين الشارب بكأس اليقين على بن أبي طالب القريشي الهاشمي رحمه الله و كرم الله وجهه. وهو عن حضرة درّة صدفه الجود و واسطة العقد المرسلين سيدنا محمد المصطفى المختار صلى الله عليه و سلّم ما دام الليل والنهار و هو عن أمر ذا النور المرسل المبين بواصفة الروح الامين جبرائيل عليه السلام. رحمه الله و لبس الخرقة ايضا الجنيد و أخذ الإذن والانابة من جعفر الحداد من عبد الله الاصطخري من أبي تمام المغربي من أبي تراب النخشي من شقيق البلخي من إبراهيم الأدهم من موسى الراعي من سيد التابعين صلاحا و زهدا اويس القرني من أمير المؤمنين عمر بن الخطاب و علي بن أبي طالب المطلع من رحيق حق اليقين. رضي الله تعالي عنهما بواد الارك بعرفات و هما منه صلى الله عليه و سلّم وهو من تلقى جبريل عليه السلام وهو عن الله تعالي رحمه الله و قرأ الشيخ مشائخنا (أحمد بن حيدر) صاحب المحكمات أفاض الله تعالي عليه و علينا شهاب الرحمة مشكات المصباح الي باب الإعتصام بالكتاب و السنة على الشيخ عبد المليك العصمي. و اخذ منه الإذن وهو عن والده تلمسذ شيخ شهاب الدين أحمد بن حجر الهيتمي المكي تلميذ شسخ الإسلام القاضي ذكريا الأنصاري تلميذ الجلال البلقيني المكي تلميذ امير المؤمنين في الحديث شارح صحيح البخاري ابن حجر العسقلاني رحمه الله اللهم انفعنا من بركاتهم و بركات علومهم لنا و لجميع المؤمنين رحمه الله الفاتحة معها الصلوات على سيد السادات صلى الله تعالي عليه و سلّم على سيد الأنبياء و المرسلين سيدنا محمد وعلى آله و صحبه اجمعين آمين يا رب العالمين. اللهم اغفر للمؤمنين و المؤمنات و المسلمين و المسلمات آمين و الحمد لله رب العالمين ولا حول و لا قوة إلا بالله العلي العظيم. و صلى الله تعالي على سيدنا محمد و على آله و صحبه اجمعين و سلّم. آمين و الحمد لله رب العالمين

شعبان 9 1397

بندء خدا إحسان الملكندي

محمد سعيد سيد الجزري

Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendi'nin İcâzetnamesinin İlk ve Son Sayfaları

Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendi'nin icâzetnâmesi, birinci elden bir kaynaktır. Yukarıda Arapça olarak takdim edilen metin, icâzetnâmenin Seyyid Şeyh İhsan'ın oğlu Melle Abdullah Yüce vasıtasıyla ulaştığımız orijinal nüshasından alınmıştır. İcâzetin Seyyid Şeyh İhsan'a aidiyeti ve güvenilirliği hakkında hiçbir şüphemiz yoktur. Bu anlamda Seyyid Şeyh İhsan'ın icâzetnâmesi sadece onun bilgi seviyesi hakkında bilgi vermekle kalmaz içerdiği isnad zinciriyle tarihi bir vesika niteliğindedir.

İcâzetnâmenin dili Arapça olup icâzetnâme 25 sayfa 13 varaktan oluşmaktadır. İcâzetnâme, sülüs yazı türüyle okunaklı bir hat ile kaleme alınmıştır. İcâzetnâmede verilen tarih, 9 Şaban 1397 olup Miladî karşılığı 26 Temmuz 1977'dir. Ancak icâzetin tarihi daha erkendir. Belirleyemediğimiz bazı sebeplerden ötürü ilk metni kayb olduğu için sonraları tekrar kayda alınmıştır.⁶⁸ Tekrar istinsah edilmesinde Cizre'de hocasının yanındaki nüshaların esas alındığı kuvvetle muhtemeldir.

İcâzetnâme, besmele ve hamdele ile başlaması, âlimlerin hocalarına ait bir silsileye sahip olması, ilme ve âlimlere verilen önem üzerinde durulması, âlimleri özellikle silsilesinde bahsettiği âlimleri övgüyle anılması, öğrencinin adının kaydedilerek kendisinin ahlaki veya ilmi meziyetlerinden bahsetmesi ona ve diğer talebelere dua edilmesi gibi birçok konuda diğer icâzetnâmeler ile hemen hemen aynıdır.

İcâzetnâmelerde övülen meziyetler sadece ilmi derinlik ve vukûfiyet değildir. Silsilede yer alan âlimler, ahlaki meziyetleri, takva, zühd ve ehli kalp olmaları bakımından da övülmektedir. Allah'tan sakınmayı ve ilim vazifesiyle meşguliyeti terk etmemeyi telkin eden nasihat cümleleri birçok icâzetnâme metinlerinde görüldüğü gibi Seyyid Şeyh İhsan'ın icâzetnâmesinde de yer almaktadır. Bu tavsiyeler İslâm eğitim-öğretim

⁶⁸ Seyda Melle Abdullah (Abdulhalim) Yüce ile 5.07.2018 tarihinde yapılan mülakat.

geleneğinin sadece tedris temelli bir yapı öngörmediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Seyyid Şeyh İhsan'ın elimizdeki icâzetnâmesi ilmiye icâzetnâmesidir. İlmiye icazeti olarak kabul etmemizin sebebi hocasının öğrencisine akli ve nakli ilimleri, usûl ve furû' kitaplarını başarıyla okuyup tamamladığından kendisine fetva ve ders vermesi için icazet vermiş olmasıdır. Şeyh İhsan'ın tarikat icazetini de aldığını biliyoruz. Ancak metnin kendisine ulaşamadığımız için burada sadece ilmiye icazetini konu edinmek durumunda kaldık.

4.1. Silsilesi

Arapça zincir anlamına gelene silsile, ıstılahta medrese veya tekkedeki maneviyat öğretmenleri zincirini ifade eder.⁶⁹ Tarikat geleneğinde şeyhten şeyhe ulaşarak tarikat pîrine, ondan da yine şeyhten şeyhe, böylece Hz. Peygambere kadar ulaştığı kabul edilen manevî zincire isnad silsilesi denir. Bu, medrese hocaları için de geçerlidir. İcâzetnâmelerde isnad silsilesi, okunan kitabın yazarına veya Hz. Peygambere hatta bazen Yüce Allah'a kadar götürülmektedir. Rivayet geleneği, Hz. Peygamberin aldığı bilgiyi ashabına, ashabının tabiîne, tabiînin tebe-i tabiîne ve bu şekilde diğer kuşaklara nakil sürecini kapsamaktadır. Genel olarak icâzetnâme silsileleri Hz. Peygamber ile son bulurken, elimizdeki icâzetnâmede isnad silsilesi üç koldan oluşmaktadır. Birinci kolda Seyyid Şeyh İhsan'ın hocası Şeyh Muhammed Said ile başlayıp Yüce Allah İle son bulmaktadır. Bu kolun baş tarafında medrese uleması yoğunlukta iken, İmam Gazali'den sonra tamamen tasavvuf büyükleriyle devam eder. İkincisinde Cüneyd-i Bağdâdî'den itibaren tamamı sûfilerden oluşan bir zincirle Hz. Peygambere ulaşır. Üçüncüsü Ahmed b. Hayder'den itibaren farklı bir kola geçip İbn Hacer el-Askalânî ile son bulur. Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî'nin silsilesi şöyledir:

Birinci silsile:

Şeyh İhsan-ı Mellekendî, Şeyh Muhammed Said el-Cezerî, Şeyh Sirâc, Şeyh Abulhakim ed-Dırşevî, Şeyh Ömer ez-Zenganî, Şeyh Halid, Melle Mustafa, Melle Halil eş-Şevkî, Melle Muhammed el-Behdînî, Melle Salih el-Musûli, İsmail Safî Efendi, İbrahim b. Hayder, Hayder b. Ahmed, Ahmed b. Hayder, Haydaru'l-Evvel, Şeyhu'l-İslam Zeynu'l-Kürdî, Şeyh Taha el-Kürdî el-Kadirî, Melle 'Ali, Zeynuddin el-Kürdî el-Belatî, Muhammed b. Es'ed ed-Devvanî, Şeyh Ahmet el-Mahallî, Mirza Mahzûm, Mirza Can eş-Şîrâzî, Hacı Cemalettin Muhammed eş-Şîrâzî, Muhakkik ed-Devvanî, Mevlana Şeyh el-Kürdî, Es'ed es-Sıddık ed-Devvanî, Muhakkik eş-Şîrâzî, Cürcânî, Tacuddîn Muhammed Farûk, Muhammed b. Ebi'l-Feth eş-Şehristânî, Mevlana Lisânuddîn, Necmuddin Abdulgaffâr el-Kazvîni, Ebu'l-Kâsım er-Rafiî, Muhammed b. Harezmi, Zahrüddin Muhammed el-Kazûrî, Mecduddîn Fîruz Âbâdî, Kubuddîn en-Nukâd, Şeyh Muhyiddin el-Haddâd, Şeyh Muhyiddin en-Nevevî, Muhyiddin el-Kûşkârî, Seyyid Şerîf Cürcânî, Şah Mübârek el-Buhârî, Kutbuddîn er-Râzî, Kâtip el-Kazvîni, Fahrüddîn er-Razî, Muhamed b. Muhammed el-Gazzalî, Ebu Talib Mekkî, Ebû Osmân el-Meğribî, Marûf el-Kerhî, Ebu Müslim Dâvud et-Tâî, Habîb el-Acemî, Hasan el-Basrî Ali b. Ebi Talib, Hz. Muhammed (s.a.s) Cebrail (as), yüce Allah (cc).

⁶⁹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 6. Baskı (Ankara: Otto Yayıncılık, 2014), 439.

Tamamının sûfilerden oluştuğu ikinci silsile şu şekildedir:

Cüneyt, Ca'fer el-Haddad, Abdullah el-Astarhî, Ebu Tumâm el-Mağribî, Ebu Turâb en-Nahşebî, Şakîk el-Belhî, İbrahim Edhem, Mûsâ er-Râ'î, Uveys el-Karanî, Ömer b. Hattâb, Alî b. Ebu Tâlib, Hz. Muhammed (s.a.s), Cebrâil (a.s), Allah (cc).

Üçüncü silsile:

Ahmed b. Hayder, Şeyh Abdulmelik el-Asâmî, İbn Hacer el-Heytemî, Zekeriyâyâ el-Ensârî, Celâl el-Bulkînî el-Mekkî, İbn Hacer el-Askalânî.

SONUÇ

İcâzetnâmeler İslam ilim-kültür mirasının aktarımında önemli bir yere sahiptir. Medreselerin programları, kültürü, hoca talebe ilişkisi, okutulan dersleri/kitapları, mezhep ve meşrep bilgisi gibi tarihe tanıklık olarak göreceğimiz pek çok bilgiyi icâzetnâmelerden elde etmemiz mümkündür. İcâzetnâmelerden öğrendiğimiz bir diğer husus da öğrencinin okuduğu medresenin değil; ona ders veren hocalarının daha önemli olmasıdır. Zira icâzetnâmelerde muttefekun aleyh üzerinde durulan en önemli şeylerden biri öğrencinin ders aldığı hoca ve ona kaynaklık eden hocalar silsilesidir. Bu bağlamda, yazılış şekliyle, biçimiyle, fonksiyonuyla, unsurlarıyla, sosyal değeriyle önemli bir materyal olma özelliğine sahip olan icâzetnâmeler, tarihi birer vesika hükmündedir.

İcâzet geleneği III./IX yüzyıl gibi erken bir tarihte geliştirilmiş, IV./X. yüzyılda ise neredeyse İslam âleminin bulunduğu bütün coğrafyalarda geleneği olan medreselerde icra edilmiştir. Coğrafi olarak bir birinden çok uzak olmalarına karşın medreseler, küçük farklılıkları olmakla birlikte aynı icâzet geleneğine sahiptirler.

Yukarıda icâzet çeşitlerinden bahsetmiştik. Bunları ilmiye, tarîkat, hadis, sanat icâzetleri olarak sıralamak mümkündür. Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî'nin icâzetnâmesini hem ilmiye hem de tarîkat icâzetnâmesi olarak görebiliriz. Seyyid Şeyh İhsan'a hocası, kendi sahip olduğu şer'î, fer'î, aklî ve naklî ilimlerdeki müktesebatı ve tarîkat işlerinde ehliyet sahibi olması yönünde icâzet vermiştir. Aynı zamanda onun İslami ilimlerin temel kaynaklarını tetkik, mütalaa, iktibas, şerh ve izahlarda bulunma yetkisine sahip olduğunu icâzetnâmenin metninden çıkarabiliriz. Son olarak Seyyid Şeyh İhsan-ı Mellekendî, aldığı bu icâzetnâmeden sonra Muş Bulanık'ın tarihi Mollakent/Mellekent Medresesi'nde 1990'lara kadar ilim ve irfanıyla yüzlerce talebe yetiştirmiştir. Ayrıca bölgesinde Nakşibendiyye tarîkatının öğretilerini ve ahlakını yaşatmış ve bu doğrultuda icâzetnâmeler vermiştir.

KAYNAKÇA

- Adak, Abdurrahman. "Muhammed Said Seyda". *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 37: 20-21. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Akdağ, Hasan. "İcâzetnâmeler ve Erzurumda Ahmet Şevki Efendi'ye Verilen Bir Hat İcâzetnâmesi". *EKEV Akademi Dergisi*. 35/1, 2012.
- Arğun, Şaban- Yuca, İrşad Sami. "Doğu Anadolu'nun Kadim Bir Beldesi Mollakent'te Medrese ve Nakşibendilik Geleneği". *Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve XIII. yy. Medeniyet Merkezi Konya*. ed. Dilaver Gürer-Murat Şimşek. Konya: Kültür Yayınları, I, 2019.

- Arpa, Abdülmuttalip. “Şark Medreseleri Programında Kur’ân Birikimi”. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1/2, (2013).
- Baltacı, Cahid. *XV-XVI Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.
- Baran, Taha. “Erdemli Bir Gençlik Yetiştirmede Medreseler ve Müderrisler”. (Ed.) Abdullah İnce. *Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri*. Sakarya: 2016.
- Baş, Derya. “Bir Bedeviyye İcâzetnâmesi ve Tarikat İcâzetnâmelerine Dair Bazı Meseleler”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36/1, (2017).
- Bingöl, Abdulkerim–Salmazzsem, Mehmet. “Bölge Medreselerinin Yazılı Edebiyatın Gelişmesindeki Rolü ve Spesifik Olarak Kürtçe Meal ve Tefsirlere Katkısı”. *ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı ‘Sosyal Kalkınma’*. c. 2. (Muş: 28-30 Eylül 2016).
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yay., 2014.
- Çelik, Mehmet. “Şark (Kürdistan) Medreseleri”. *Sosyal Bilimler Genç Akademisyenler Sempozyumu*. Ed. Bilal Toprak, Ahmet Akbaş-Fikret Özçelik, Mardin: 2016.
- Dündar, Mahmut, “İslam Medeniyetinde Bir Üniversite Teşekkülü Olarak Nizâmiye Medreseleri”. *Dünyada ve Türkiye’de Üniversite*. ed. Necmettin Tozlu-Vefa Taşdelen-Mehmet Önal. Ankara: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Düzenli, Muhittin. “İslam Rivayet Geleneğinde İcâzet”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17/1, 2014.
- Ebu'l-Hüseyin, Ahmed b. Faris. *Mecmelu'l-Lugât*. Züheyr Abdulmuhsin Sultan (thk.), Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- Ekinci, Muhammed İkbâl. “Tillo Mücahidiye Medresesinde İcâzet ve İcâzetnâme”. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4/2, 2017.
- Enterili, Yunus. “Doğu Anadolu’da Tarikat ve Şeyhliğe genel Bir Bakış”, (Ed.) İrşad Sami Yuca. *Mollakent: Anadolu’da Kadim Bir Kültür ve Medrese Merkezi*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Gencer, Fatih. *Merkeziyetçi Düzenlemeler Bağlamında Bedirhan Bey Olayı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.
- Hatip el-Bağdâdî. *Kitâbu'l-Kifâye fî İlmi’r-Rivâye*. Beyrût: Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1988.
- Hızlı, Mefail. “Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2/2, 1987.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l- ‘Arab*. Beyrût: Dâru's-Sadr, 1990.
- İbnu’s- Salah, ‘*Ulûmu'l-Hadis*. Dımaşk: 2013.
- Karaman, Fikret. “Eğitimde Bilimsel Bir Belge: İcâzetnâme ve İçeriği”. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/1, (2018).
- Kardaş, Canser. “Cizre’de Bulunan Türbeler ve Bu Türbeler Etrafında Oluşan Kültürel Değerler”. *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*. Şırnak: 2010.
- Karpat, Kemal. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*. (Çev.) Bahar Tırnakçı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

- Müneccid, Salahuddin. “Kadim Yazma Eserlerdeki Sema' İcazetleri”. (çev.), Arafat Aydın, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2011.
- Özoğlu, Hakan. *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Salmazzem, Mehmet. “Osmanlı Medrese Geleneğinde Tefsir tedrisatı: Koğak Örneği”. *Tarihi ve Kültürel Dokusuyla Koğak*. ed. Mehmet Salmazzem. Konya: Çizgi Yayıncılık, 2019.
- Salmazzem, Mehmet. “Mollakent Medresesi, Müfredatı ve Okutulan Tefsir Kitapları”. ed. İrşad Sami Yuca, *Mollakent, Anadolu'da Kadim Bir Kültür ve Medrese Merkezi*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Suyûtî, Ebu Bekir. *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî. c. 2, 1985.
- Ulutaş, Ejder. *Kanaat Önderi*, İstanbul: Açılım Kitap, 2016.
- Yıldız, Metin. “Di Medrese-yên Rojhelat de Perwerdehîya Bi Zimanê Kurdî û Çend Berhemên Kurdî Yên Bijarte”. ed. Fikret Gedikli, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*, c. II, Muş: 2013.
- Yuca, İrşad Sami. “Serhad’ın Kadim Bir Bilim ve İrfan Beldesi: Koğak’ın Tarihi ve Coğrafyası”. *Tarihi ve Kültürel Dokusuyla Koğak*. ed. Mehmet Salmazzem. Konya: Çizgi Yayıncılık, 2019.
- Yuca, İrşad Sami. “Anadolu’nun Kadim Bir Kültür Beldesi: Mollakent Tarihi”. *Mollakent: Anadolu'da Kadim Bir Kültür ve Medrese Merkezi*. Ed. İrşad Sami Yuca. Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Yuca, İrşad Sami. Eda Yuca, “20. Yüzyılın Başlarında Muş Bulanık’ta Ermeni Olayları”. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*. 1/1, 2018.
- Zebîdî, Muahmmmed Murteza. *Tâcu'l-'Arûs*. c. 16. Kuveyt: Matba'atu Hukûmeti Kuveyt, 1976.